

ПОТРЕБИ ЗМІН В СИСТЕМІ ОСВІТИ ЯК ПРОЯВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Аналізуються тенденції та засоби модернізації системи освіти в сучасному світі. Показано, що включення України в цей процес є важливою складовою її подальшого розвитку як держави.

Актуальність теми. Кінець другого та початок третього тисячоріччя дивним чином збіглися із глобальною трансформацією суспільства, перетворенням усього існуючого порядку в світі. Нова будова світу – предмет пильної уваги політиків і вчених, причому низка висловлених раніше оцінок (наприклад, “нове індустріальне суспільство”; “постіндустріальне суспільство”, “комунізм”, “глобальне село”, “інформаційне суспільство” та ін.) виявилися досить уразливими з позицій реального ходу подій.

В останні десятиліття одержали поширення такі оцінки, як “соціальний постмодерн”, “новий світовий порядок”, “глобалізм”. Але й вони не позбавлені уразливих місць і піддаються глибокій і змістовній критиці. Реальний новий світовий порядок на планеті Земля істотно відрізняється від умоглядних схем типу “One World”, навпроти, усе більше актуальними стають процеси “нової регіоналізації” і соціально-економічної дисоціації світу.

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу поставив перед психолого-педагогічною наукою важливе завдання – розробку нових методів, принципів збирання, збереження, опрацювання, передачі й подачі інформації, тобто розробка інноваційних технологій навчання, що безперечно приведе до змін у сфері освіти. Країни Західної Європи, США, Великої Британії набагато раніше зрозуміли, що світ стоїть на порозі колосальних змін, тому й зміни в системах освіти цих країн були впровадженні раніше.

Щодо України, то наша незалежна держава з’явилась на політичній карті світу відносно недавно. Тому її можна вважати молодою країною, яка стоїть на шляху свого політичного, економічного та культурного розвитку. Основою цього розвитку повинна стати модернізована система освіти, на базі якої формується потенціал майбутніх фахівців. Саме через це **метою** нашої статі ми визначаємо аналіз технологій навчання, які відповідають сучасним вимогам глобалізації, індивідуалізації та активізації творчості і можуть активно застосовуватися на теренах нашої держави.

Стан дослідження проблеми. Ідея глобалізації життя (і, отже, освіти) не нова. Ще два століття назад почала формуватися філософія так званого “російського космізму”, яскравими представниками якого стали відомі літератори й учені: В.Ф. Одоєвський, О.В. Сухово-Кобилін, Н.Ф. Федоров, В.С. Соловійов, М.О. Розумов, С.М. Булгаков... В ХХ столітті до космістів можна віднести К.Е. Цюлковського, В.І. Вернадського, О.Л. Чижевського, В.Ф. Купревича. Н.Ф. Федоров уперше в історії естетичних навчань побачив сутність художньої творчості в боротьбі з тяжінням. О.Л. Чижевський створив теорію неймовірної “передбаченості”: життя біосфери й соціальних ритмів залежать від ритмів Сонця. Для В.І. Вернадського поява розуму за значимістю явище такого ж порядку, як і виникнення життя на Землі. Теорії глобальної взаємодії сил Космосу, розуму, соціального розвитку не могли не відбитися на змісті освіти в цивілізованих країнах. У США такий світоглядний підхід одержав назву глобальної освіти.

Теорія глобалізму не є чимось далеким і штучно привнесеним на український ґрунт. Її джерела лежать у працях видатних вітчизняних і закордонних філософів і педагогів XVII – XIX ст. Перші кроки по розробці й організаційному оформленню теорії глобалізму ставляться до початку 60-х рр. минулого сторіччя. Теорія глобальної освіти оформилася в США й деяких країнах Західної Європи тільки в 70-е роки. Вона стала своєрідною відповіддю на запити суспільства, що зіштовхнулося з погрозою загальнопланетарної трагедії.

На сайті з матеріалами про проблему глобальної освіти [1] ми можемо прочитати, що, наприклад, академік Л.В. Лесков трактує глобалізацію лише як глобальність соціальної й екологічної кризи, що охопили в другій половині ХХ століття всю планету. Кризи, що, на думку Л.В. Лескова, приймає в цей час усе більше гострі форми, оскільки механізми стримування, що дозволяли зберігати певний баланс між цивілізацією й навколишнім середовищем, нині стрімко деградують, втрачаючи ефективність. Тому цілком природною представляється тематика теоретичного семінару в Інституті Африки Російської академії наук, що відбувся 4 березня 1999 р. – “Глобальне співтовариство; зміна соціальної й культурної парадигм”. Серед численних доповідачів, що виступили по екологічних, соціальних, педагогічних, психологічних аспектах буття, не було висловлено єдиного погляду на майбутнє землян. Безсумнівним визнали одне: соціальна динаміка не може не відбитися на цивільних позиціях сучасної людини, його можливостях, його активності, його світогляді, а проблема порятунку й благоустрою життя придбала в наші дні системний характер.

З цього ж джерела ми знаємо, що в “Декларації тисячоріччя”, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 8 вересня 2000 р., зокрема, говориться, що головним завданням сьогодення “забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним фактором для всіх народів миру. Глобалізація може знайти повністю вагу й наполегливі зусилля по формуванню загального майбутнього, заснованого на нашій загальній приналежності до роду людському у всьому його різноманітті [1]”.

До теперішнього часу найбільшу популярність придбали дві моделі глобальної освіти [1], авторами яких є американські філософи Р. Хенві й В. Боткін.

Відповідно до поглядів Р. Хенві, суть глобальної освіти складається в сукупності наступних основних вимірів:

- формування неупередженого погляду на світ, тобто усвідомлення неоднорідності сприйняття миру;
- усвідомлення стану планети;
- культурна грамотність (розуміння культури інших народів);
- знання глобальної динаміки;
- усвідомлений вибір.

На думку цього автора, навчання є однією з найважливіших основ, покликаних допомогти кожній людині гармонійно увійти в мир, в систему взаємозв’язків на культурному, соціальному, економічному й іншому рівнях сучасного життя.

З моделлю Р. Хенві перегукується модель В. Боткіна, головна теза якої – необхідність переходу кожного індивідуума від несвідомого пристосування до світу на позиції активної й осмисленої соціалізації, свідомого передбачення й особистої причетності. При цьому поняття “передбачення” виступає в В. Боткіна в якості своєрідної широкої вимоги успішного дозволу нових, що раніше не зустрічалися в житті індивідуума ситуацій, передбачення й прогнозування подій і їхніх наслідків, співвіднесення минулого із сьогоденням і майбутнім, особистої ініціативи у визначенні альтернатив і прийнятті відповідальності за ті або інші рішення. Причетність означає здатність до активного співробітництва, діалогу, взаєморозумінню і співчуттю.

Таким чином, названі вище моделі глобального навчання не тільки не суперечать, але й значно доповнюють одна одну. Органічно сполучаючи загальнолюдський і локальний аспекти, філософський підхід і здатність до конкретних дій, вони висувають пріоритетним завданням формування погляду на мир як на єдине ціле, як на величезну громаду, у якій благополуччя кожного перебуває у прямій залежності від благополуччя інших.

Тенденції економічної, інформаційної й культурної глобалізації незмірно підсилюються до кінця ХХ в. В 90-і роки, після розпаду СРСР і “соціалістичного табору”, у багатьох людей стало виникати відчуття, що на місце культурно-політичного дуалізму, що підтримувався поділом миру на дві системи, іде політичний уніформізм. Багато хто почав

задавати собі питання: чи ми не порозі епохи, коли буде лише одна – світова – культура, одна – світова – філософія й одне – світове – навчання?

З одного боку, не можна не бачити тенденцій, які прокладають собі шлях до уніфікації побутових, етичних, естетичних, освітніх стандартів, які націлені на рішення різноманітних завдань людського існування. Наприклад, така важлива сфера діяльності, як природознавство, практично повністю стала універсальною, перетворивши вчених-натуралістів у стан дійсних або потенційних космополітів. Щось подібне спостерігається в мистецтві, насамперед у музиці, естраді, кінематографі.

З іншого боку, процесам глобалізації й інтеграції супроводжують процеси регіоналізації – дезінтеграції. Наприклад, у навчанні на всіх його рівнях вводиться регіональний компонент, переважна більшість країн має національні театри й філармонії, у науці кожна країна прагне підкреслити досягнення вітчизняних учених. Мало того, у багатьох європейських країнах в останні роки набирає силу рух “антиглобалістів”, що представляє собою конгломерат різних за віком і заняттями людей і політичних партій – анархістів, комуністів, “лівих” і ін. Особливо яскраво це виявилось влітку 2001 р., коли в Генуї проходила зустріч керівників країн ведучих в економічному розвитку (так званої “Великої вісімки”) та в 2008 р. на міжнародному економічному форумі в Давосі. Масові виступи з різних країн “антиглобалістів” привели не тільки до їхніх зіткнень із італійською поліцією, але й навіть до людських жертв.

По суті, зараз вимальовуються два розуміння глобалізації: глобалізація як об'єктивний процес, що йде поруч з регіоналізацією і діалогом культур (дві сторони єдиного зовні суперечливого явища), і глобалізація як уніфікація – процес, що нав'язується миру як нібито об'єктивний суб'єктивним груповим інтересом транснаціональних корпорацій.

У всіх високорозвинених країнах зараз шкільні експерти зайняті тим, що становлять навчальні програми для “індустріалізації” школи. Ці плани орієнтовані на школи із числом учнів не менш 2000, інакше вони будуть нерентабельними. Але що ж тоді буде з людиною, з людськими відносинами, з найглибшим знанням – пізнанням людини й людських відносин? Індустріалізована школа з її потоком інформації й недоліком спілкування досить сприяє поширенню цієї небезпечної тенденції. Почуття відчуженості й ізольованості в таких школах відчувається усе гостріше. Учителів всі частіше приділяється роль “спостерігача”, “контролера”, “помічника”, а не “творця людських душ”.

Немає сенсу сперечатися з думкою, що важливою рисою розвитку навчання є його глобальність. Ця риса відбиває наявність інтеграційних процесів у сучасному світі, інтенсивних взаємодій між державами в різних сферах громадського життя. Сучасна цивілізація вступає на принципово нову інформаційну (постіндустріальну) ступень свого розвитку, коли провідною світовою тенденцією зізнається глобалізація соціальних і культурних процесів на Землі. Однак глобалізація, поряд з позитивними сторонами, породила й ряд серйозних глобальних проблем: соціальних, економічних, екологічних і духовно-моральних.

У відповідності зі стратегією стійкого розвитку сучасної цивілізації, прийнятої на конференції ООН в 1992 р. у Ріо-де-Жанейро [1], потрібна нова концепція навчання, що випереджає перспективи XXI сторіччя. Глобальну місію в сфері освіти здійснює університет ООН (штаб-квартира в м. Токіо), заснований в 1975 році і, який являє частину системи ООН. Університет є унікальною освітньою дослідницькою структурою, що представляє собою співтовариство вчених і виконує функцію форуму “для пошуку нових концептуальних підходів до розробки й рішення світових проблем”.

Всебічний аналіз і розробку цілей, форм і засобів модернізації навчання здійснює ЮНЕСКО. Синтезуючи і аналізуючи світовий досвід теорії й практики в сфері освіти й підготовки кадрів, ЮНЕСКО сприяє обміну й поширенню найбільш позитивних результатів, дозволяє державам і органам керування навчанням проаналізувати

погодженість своєї політики із загальними тенденціями розвитку навчання. Співробітництво країн у галузі освіти є однією з істотних сторін діяльності Організації Об'єднаних Націй і ЮНЕСКО.

Широкі можливості для міжнародного співробітництва й обміну досвідом проглядаються в сфері розвитку нових інформаційних технологій і комунікацій. Одним із прикладів такого співробітництва в області впровадження нових інформаційних технологій у сфері освіти стало проведення конгресу “Навчання й інформатика: за зміцнення міжнародного співробітництва” (Париж, 12-24 квітня 1989 року) [1].

У міжнародному плані процес конвергенції (зближення ідей, інституціональних моделей і практики роботи вузів) імовірно, буде заглиблюватися. Про це свідчить нова міжнародна модель навчання, у якій простежується схильність до впровадження однакових структур і практики в різних системах навчання. Відповідно до цієї нової моделі навчання повинне бути демократичним, релевантним, безперервним, гнучким і недиференційованим.

Поширення нових інформаційних технологій розширило площу освітньої сфери. Також це породило використання нових можливостей для навчання груп громадян, раніше слабо задіяних у процесах освіти.

У цілому використання Інтернет, на думку І. Комарової [2] в освіті можна виразити через наступні можливості:

- учням, що проживають у вилучених районах миру, одержати доступ до інформаційних ресурсів і спеціальних знань, які відсутні на місцевому рівні;

- створити нові засоби для когнітивного навчання й інтелектуального співробітництва. Дослідження в області когнітивного навчання дозволяють по-новому осмислити й розробити стратегії навчання й реалізувати нові способи використання технологічних засобів і інформаційних ресурсів з метою навчання;

- дітям з різних регіонів миру спілкуватися й виходити на новий рівень культурного осмислення й розуміння. У ряді країн, наприклад, у Великобританії, у законі про навчання гарантується право учнів з 6 років користуватися новими інформаційними технологіями в навчальному процесі;

- відкрити нові перспективи для навчання інвалідів;

- дорослим пройти перепідготовку на робочому місці, при цьому нові технології дистанційного навчання відкривають чергові можливості для професійного розвитку;

- крім того, нові технології мультимедіа слугують унікальним і потужним засобом поширення складних і абстрактних концепцій.

У результаті застосування інформаційних і комунікаційних технологій ученя не обмежений тепер просторовими й тимчасовими рамками. У програмному документі ЮНЕСКО “Реформа й розвиток вищого навчання” [1] вищим навчальним закладам настійно рекомендується ширше використовувати можливості комунікаційних технологій. Прогрес у цій області привів до створення, як альтернативні системи передачі знань, великомасштабних “мегауніверситетів” і до стирання розходжень між традиційними й “дистанційними” університетами. У публікаціях із проблем сучасного навчання практично постійно, у будь-якому контексті, є присутнім також термін “відкритий університет”. В усьому світі в цей час налічується приблизно 600 млн. студентів, з них 30 млн. (кожний двадцятий) навчаються в рамках системи вилученого доступу, або, інакше кажучи, дистанційного навчання. Під дистанційним навчанням розуміється сукупність передачі навчальної інформації студентові, стимулювання його навчальної діяльності й, якщо необхідно, вживання коректувальних заходів, тобто мова йде про індивідуалізоване навчання.

Хоча прогрес в області інформаційних і телекомунікаційних технологій у багатьох відносинах ставить перед суспільством у цілому й перед його системою освіти, зокрема, нові завдання, його вплив на окремих членів суспільства є різним. Універсальні методології “інформаційного суспільства” відсутні, а “супермагістралі”, що

забезпечують доступ до інформації й обмін нею, відкриті не для всіх. Збільшується розрив між розвиненими й країнами, що розвиваються, у плані доступу до технології і її використання, тому вже сьогодні повинна йти мовлення про встановлення мінімальних квот участі в інформаційно-технологічних процесах для бідних верств населення. Безсумнівно, така нерівність у доступі до інформаційних технологій існує не тільки між країнами, але й усередині окремих країн.

Як вказується в роботі Е.Г. Соуза [3], на думку Міжнародної комісії з освіти ХХІ століття, існує реальна небезпека того, що вкореняться два типи суспільств – динамічних і відстаючих, причому це буде істотно залежати від доступу окремих осіб до технологій. Комісія вважає, що поява інформаційних суспільств є свого роду серйозним випробуванням для таких взаємозалежних аспектів. Системи навчання на базі комунікаційних технологій покликані зіграти вирішальну роль у формуванні людського потенціалу. Системи, що базуються на знаннях, накопичених у різних предметних областях (бази знань), зокрема в освітній сфері, сьогодні користуються величезним попитом у світі.

Аналізуючи тенденції сучасного навчання, можна виділити два глобальних процеси, які, з одного боку, протистоять один одному, а з іншого боку – взаємозалежні й доповнюють один одного. Це процеси диверсифікованості й інтернаціоналізації навчання. Диверсифікованість пов'язана з організацією нових освітніх установ, з доданням освітніх функцій суспільним установам, із введенням нових напрямків навчання, нових курсів і дисциплін, створенням міждисциплінарних програм. Змінюється процедура набору що навчаються, методи й прийоми навчання. Реорганізується система керування навчанням, структура навчальних закладів і порядок їхнього фінансування.

Інтернаціоналізація навчання, навпроти, спрямована на зближення національних систем, знаходження й розвиток у них загальних універсальних концептів і компонентів, тих загальних підстав, які становлять основу розмаїтості національних культур, сприяючи їхньому взаємозбагаченню. Інструментами інтернаціоналізації виступають обмін студентами, викладачами й дослідниками, визнання дипломів і вчених ступенів, загальні стандарти навчання й ін. Прикладом інтеграційних процесів у сфері вищого навчання країн європейського співтовариства є програми ЕРАЗМУС і КОМЕТТ, розроблені для об'єднання зусиль вищої школи з метою підготовки фахівців для “європейської економіки” [1].

Україна бере активну участь у затвердженому ЮНЕСКО в 1989 році Плані дій по посиленню міжвузівського співробітництва й академічної мобільності. У рамках Плану здійснюється обмін інформацією, професорсько-викладацьким персоналом і студентами. Підготовлено міжурядову Рекомендацію про взаємне визнання документів про закінчення середніх навчальних закладів, дипломів і вчених ступенів. Участь у ЮНЕСКО нашої країни сприяє реформуванню системи навчання в нашій державі, удосконалюванню законодавства з обліком сформованих світових стандартів

Необхідно відзначити, що інтернаціоналізацію не слід розуміти як універсалізацію освіти, тобто як створення ідентичних національних освітніх систем. Скоріше, процес інтернаціоналізації сприяє розвитку національних систем навчання, стимулюючи їх до досягнення однаково високих стандартів навчання. Що ж стосується шляхів і засобів досягнення цих стандартів, те кожна країна самостійно визначає й вибирає їх у відповідності зі своїми потребами, особливостями культури й освітніх традицій.

Таким чином, процеси диверсифікованості й інтернаціоналізації навчання не суперечать, а скоріше взаємно доповнюють один одного, визначаючи розвиток навчання й вносячи внесок у досягнення високих стандартів. Вище вже говорилося про те, що будь-які глобальні проблеми сучасного стану суспільства пов'язані з морально-духовним, світоглядним потенціалом людини й соціуму, і без корінних змін у сфері освіти вирішити ці проблеми не вдасться. Така можливість може мати місце лише на шляху інтеграції різних систем навчання, звичайно, при збереженні основних національних особливостей.

Сучасні еколого-демографічні, економіко-політичні та історико-культурні процеси прийнято називати процесом глобалізації. Оцінка цього явища коливається від яскраво позитивної до абсолютно негативної. Але в “Декларації тисячоріччя ” Генеральної Асамблеї ООН говориться, що головним завданням усіх, в тому числі й інституту освіти, є забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним фактором для всіх народів миру. Для цього вибудовується концепція „глобальної освіти”, головна теза якої – необхідність переходу кожного індивідуума від несвідомого пристосування до миру на позиції активної й осмисленої соціалізації, свідомого передбачення й особистої причетності.

Широкі можливості для міжнародного співробітництва й обміну досвідом проглядаються в сфері розвитку нових інформаційних технологій і комунікацій, які істотно розширили освітній простір, а також дали йому на озброєння нові засоби. Однак і при впровадженні інформаційних технологій в навчання виникають проблеми, які треба вирішувати комплексно:

1. Стандартизація й підбір ефективних доступних апаратних і програмних засобів для користувачів і спеціальних студій, створення мережі магазинів і спеціалізованих освітніх центрів.

2. Психолого-педагогічні дослідження з обґрунтуваннями, розробці рекомендацій з дотриманням “екології свідомості ” для розробки й ефективного впровадження мультимедіа в освітній процес.

3. Підготовка нових кадрів для навчання в педагогічних університетах, та перепідготовка в Інститутах підвищення кваліфікації

4. Інтеграція змісту різних тем і дисциплін, тому що бази знань поєднують джерела й надають можливості комплексного рішення проблеми. Комбінування традиційних методів з активними тренінгами (проектами) з імітацією ситуацій і моделюванням складних процесів, перехід від описових і пояснювальних рівнів до креативних.

5. Розробка програмно-методичних комплексів у студіях із залученням відповідних фахівців, апробація й впровадження їх у навчальні заклади.

6. Оцінка планів і результатів, конференції, конкурси, обмін досвідом для концентрації сил і засобів.

Все вище сказане дає нам основу, спираючись на яку ми можемо зробити наступні **висновки**.

Розробку стратегій основних напрямків модернізації системи освіти, контроль за їх реальним впровадженням та, звичайно, фінансування повинна взяти на себе держава, інакше відставання України від ведучих країн світу в різних сферах життя може стати реальною проблемою. Підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів замало для сучасного навчання. Важливою і невід’ємною складовою частиною освіти є створення та впровадження новітніх технологій навчання.

Більшість педагогів нашої держави, спираючись на позитивний досвід інших країн проголошують необхідність використання інноваційних технологій в навчальному процесі, бо саме завдяки їм забезпечуються необхідні умови для розвитку обдарувань, талантів, для розвитку вміння приймати рішення, самостійності, активності, пізнавальної діяльності, тобто усіх якостей, якими повинна володіти людина XXI століття. Якщо ці складові будуть розумно об’єднані у системі освіти нашої країни, то Україна зможе вступити в світовий освітній простір з високо піднятою головою.

Як відомо, матеріальні та енергетичні ресурси нашої планети постійно зменшуються. Вже існують чіткі розрахунки, скільки років можна буде ще користуватися вугіллям, нафтою, газом. Але є один ресурс, який стрімко зростає – інтелектуальний, інформаційний, ресурс освіти. Спираючись на нього, включаючи його до духовно-морального багатства, людство буде в змозі подолати основні проблеми сьогодення та вийти на новий рівень.

Література:

1.Публікація матеріалів з проблем глобальної освіти – <http://m-m.sotcom.ru/2-3/glob-obr.htm>

2.Комарова И. Введение в электронный мир // Народное образование. – 2005. – № 9. – С. 155-157

3.Соуз Э.Г. Университет ООН: глобальная миссия // Перспективы: вопросы образования. – 1990. – № 3. – С. 10

Анализируются тенденции и средства модернизации системы образования в современном мире. Показано, что включение Украины в данный процесс является важной составляющей ее дальнейшего развития как государства.

Analyzing the trends and means of modernization for educational system in the modern world, it is shown, that the including of Ukraine in such process is the important part of its subsequent development as the state.